

Fordítói előszó

„Ha író volnék és meghalnék”, írja Roland Barthes, „mennyre szeretném, ha életem egy baráti és hanyag, nemtörődöm életrajz révén csupán néhány részletre, kedvtelésre, hajlandóságra, mondjuk, »biografémára« szorítkozna, amelyeknek mozgékony különössége minden sors elől kitérne, és, akárcsak az epikuroszai atomok, eljutnának valamely eljövendő egészbe, amely hasonló szétszórátásra ítéltetett; röviden szólva, egyfajta hiányos élet lenne ez, ahogy Proust tudta megírni a magáét a művében” (Barthes: „Előszó”, in: *Sade, Fourier, Loyola*. Budapest, Osiris, 2001, 13–14. Romhányi Török Gábor fordítása). Valami efféle történik Roberto Bolaño *La literatura nazi en América* [Náci irodalom Amerikában] című 1996-os könyvében, csupán azzal a különbséggel, hogy azok az írók, akiről Bolaño beszél, sosem léteztek. A kötet rövid, fiktív életrajzokat tartalmaz, szereplőit közös politikai-ideológiai vonzalmuk köti össze.

Celina Manzoni, Roberto Bolaño nagyszerű argentin kritikus Marcel Schwob épp száz évvel korábban, 1896-ban megjelent *Vies imaginaires* [Képzelt életek] című könyvével, valamint Jorge Luis Borges 1935-ös *Az aljasság világtörténete* című kötetével rokonítja a *La literatura nazi* életrajzait, és Schwobot idézve hangsúlyozza, hogy egy életrajznak nem kell feltétlenül igaznak lennie, elég, ha emberi jellemvonásokkal felruházott, egyedi káoszt tár az olvasók elé. A Bolaño-kötet utolsó írásának címszereplője – „Ramírez Hoffman, el infame” (A gyalázatos Ramírez Hoffman) – megjelenik az ugyanebben az évben (1996-ban) kiadott kisregényben, a *Távoli csillagban* is. A műben számos intertextus nyomára bukkanhat az olvasó: Borges vagy Schwob korábban említett művein túl a levegőbe a repülőgép kondenzcsíkjával verseket író pilóta-költő például a chilei Raúl Zurita *La vida nueva* című művét idézi.

Edelmira Thompson de Mendiluce itt közölt életrajza a kötet nyitódarabja.

Kutasy Mercédesz

ROBERTO BOLAÑO

Náci irodalom Amerikában

Edelmira Thompson de Mendiluce

Buenos Aires, 1894 – Buenos Aires, 1993

Tizenöt évesen adta ki első verseskötetét, *Papának* címmel, amely szerény helyet biztosított neki a Buenos Aires-i társadalom felső köreiben, a megszámlálhatatlan költőnő között. Attól fogva állhatatosan látogatta Ximena San Diego és Susana Lezcano Lafinur szalonját, akik a XX. század hajnalán a líra és a jó ízlés diktátorai voltak a La Plata folyó mindkét partján. Első versei, ahogyan logikusan feltételezhető, gyermeki érzelmekről, vallásos gondolatokról és kertekről szólnak. Kacérkodott a gondolattal, hogy apácának álljon. Megtanult lovagolni.

1917-ben megismerkedett az állattenyésztő és iparos Sebastián Mendilucéval, aki húsz évvel volt idősebb nála. Mindenki meglepődött, amikor néhány hónapra rá összeházasodtak. A kortársak tanúsága szerint Mendiluce az irodalmat általában, a költészetet meg különösen is megvetette, híján volt minden művészi érzékenységnek (jóllehet operába olykor eljárt), és társalkodása ugyanazon a szinten rekedt, mint béreseié és munkásaié. Magas volt és energikus, de távolról sem lehetett jóvágásúnak mondani. Egyetlen elismert tulajdonsága kiapadhatatlan szerencséje volt.

Edelmira Thompson barátnői azt mondták, érdekházasság az övék, de az igazság az, hogy szerelemből ment hozzá. Ezt a szerelmet pedig sem ő, sem Mendiluce nem tudta soha megmagyarázni, ám mindhalálig megingathatatlan maradt.

A házasság, amely oly sok író nő bimbózó karrierjét törte kerékbe, Edelmira Thompson tollának új lendületet adott. Saját szalont nyitott Buenos Airesben, amely méltó vetélytársa lett San Diego és Lezcano Lafinur szalonjának. Védelmezőjévé vált a fiatal argentin festőknek, akiknek nem csupán megvásárolta a műveit (argentin képzőművészeket egybegyűjtő képtára 1950-ben nemcsak a legjobb volt, de egyszersmind a köztársaság egyik legnagyobb és legkülönlegesebb gyűjteménye is), hanem rendszerint elvitte őket Azulba, a birtokra, hogy a világ zajától távol, minden szükségüket betöltve festhessenek. Megalapította a Dél Lámpása kiadót, ahol ötvennél is több verseskötetet jelentetett meg: sokat közülük neki, a „kreol irodalom jótündérének” ajánlottak.

1921-ben adta ki első prózakötetét, az *Egész életem* című idilli, ha nem épp egyikü önéletrajzot, melyben nincs ugyan pletyka, de teli van tájleírásokkal, költői megállapításokkal, és amely szerzője várakozásaival szemben minden visszhang nélkül várta a sorsát a Buenos Aires-i könyvesboltok kirakatában. Az író nő csalódottan, két kisgyermek, két cselédlány és húsznál is több bőrrönd társaságában elindult Európába.

Lourdes-ba látogatott, megnézte a nagy katedrálisokat. Fogadta a pápa. Vitorláhajón bejárta az égei-tengeri szigeteket, és egy tavaszi napon, délben, megérkezett Krétára. 1922-ben Párizsban kiadott egy kis, gyerekverseket tartalmazó kötetet franciául, meg egy másikat spanyolul. Aztán visszatért Argentínába.

Ám a dolgok addigra megváltoztak, és Edelmira már nem érezte jól magát a hazájában. Egy lap friss verseskötetét (*Európai órák*, 1923) giccsesnek bélyegezte. A nemzeti sajtó legbefolyásosabb irodalomkritikusa, Luis Enrique Belmar doktor „gyermeteg és gondtalan hölgynek” nevezte, aki „jobban tenné, ha erőfeszítéseit a jótekonyságra és az oktatásra fordítaná, hisz oly sok rongyos kis csavargó szaladgál hazánk határtalan földjén”. Edelmira elegáns választ adott, és meghívta Belmar doktort meg a többi kritikust a szalonjába. Csak négy éhenkórász bulvárújságíró ment el. Edelmira félszegen visszavonult Azulra, a birtokára, ahová néhány feltétel nélküli híve követte. A vidéki békében, az alázatos, dolgozó emberek beszélgetését hallgatva, új versesköteten dolgozott, amelyet később ócsárlói arcába hajít. A várt kötet, az *Argentín órák* (1925) kiadása napjától botrányt és vitát szított. Lapjain Edelmira szakít a szemlélődéssel, és támadásba lendül. A kritikusokra és firkászokra ront, mindarra a dekadenciára, ami a kulturális életre borul. Védelmébe veszi a visszatérést az eredethez: a vidéki munkát, a mindig nyitott déli határt. Maga mögött hagyja a bókokat és a szerelmes alélt-

ságot. Edelmira epikus, hősi irodalmat áhít, amely nem rezzen össze, ha a hazáról kell dalolnia. A könyv a maga módján teljes sikert aratott, Edelmira pedig alázatosan, éppen csak megízelve az elismert munka édes mézét, ismét Európába indult. Vele tartottak gyermekei, cselédnői és Aldo Carozzone Buenos Aires-i filozófus, aki a személyi titkár feladatát látta el.

1926-ban népes kíséretével Olaszországban utazgatott. 1927-ben Mendiluce is csatlakozott hozzá. 1928-ban Berlinben megszületett első lánya, Luz Mendiluce, egy négy és fél kilós, pompás kislány. Haushofer német filozófus volt a keresztapa a ceremónián, ahol az argentin és a német szellemi élet krémje gyűlt egybe, majd három nap szüntelen mulatozás után egy Rathenow melletti erdőben a Mendiluce család üstdobszólóval ajándékozta meg Haushofert: a komponista és az előadó is Tito Vázquez mester, s a darab a korszak szenzációja lesz.

1929-ben, míg a világválság arra nem kényszerítette Sebastián Mendilucét, hogy hazatérjen Argentínába, Edelmirát és gyermekeit bemutatták Adolf Hitlernek, aki karjába vette a kis Luzt, és így szólt: „Kétségtelenül, csodálatos kislány.” Fényképezkedtek. A Birodalom leendő Führere jó benyomást tett az argentin költőnőre. Mielőtt búcsút vettek volna, neki ajándékozta néhány könyvét és a *Martín Fierro* díszkiadását, Hitler pedig szívélyesen hálálkodott. Még ott helyben német fordítást kellett rögtönözniük, amit Edelmira és Carozzone nem kis nehézségek árán meg is tett. Hitler szemlátomást elégedett volt. Gördülékeny, jövőbe mutató sorok. A boldog Edelmira tanácsot kért tőle, melyik iskola volna a legmegfelelőbb két nagyobb gyermeke számára. Hitler svájci bentlakásos iskolát javasolt, de hozzátette, hogy az élet a legjobb tanítómester. A találkozó végére Edelmira és Carozzone is meggyőződéses hitleristának vallja magát.

1930 az utazások és kalandok éve. Edelmira ekkor Carozzone és a kislánya társaságában (a fiúk egy előkelő, bentlakásos, berni iskolában vannak), valamint két indián cselédnőjével végighajózott a Níluson, eljutott Jeruzsálembe (ahol misztikus elragadtatás vagy idegroham miatt három napig a hotelszobájában pihent), aztán Damaszkuszba, Bagdadba...

Fejében csak úgy forrtak a tervek: ha hazatér Buenos Airesbe, új kiadót akar alapítani, ahol európai gondolkodókat és regényírókat fordít majd; arról álmodott, hogy építészetet tanul, és iskolaközpontokat tervez, amelyeket olyan argentin területeken épít fel, ahová még nem jutott el a civilizáció; az anyja nevét viselő alapítványt hoz létre szűkös lehetőségű, művészi ambíciójú, fiatal lányok számára. Aztán lassan egy új könyv kezdett körvonalazódni a lelkében.

1931-ben visszatért Buenos Airesbe, és terveit tettekre váltotta. Folyóiratot alapított *Modern Argentína* címmel, amelyet Carozzone vezetett, és amelyben a legfrissebb költészet és próza kapott helyet, ugyanakkor nem vetette meg a politikai cikkeket, a filozófiai esszét, a filmkritikát és a naprakész társasági híreket sem. A lap megjelenése egybeesett az *Új Forrás* című könyvének kiadásával, és a *Modern Argentína* is ennek szentelte terjedelme felét. Az *Új Forrás*, amely félúton volt az úti beszámoló és a filozófiai értekezés között, a kortárs világról, valamint az európai és amerikai kontinens sorsáról gondolkodott, miközben felhívta a figyelmet a veszélyre, amelyet a kommunizmus jelent a keresztény civilizáció számára.

A következő évek bővelkedtek új könyvekben, új barátságokban, új utazásokban (lőháton bejárta Argentína északi részét, és átkelt a bolíviai határon), új ki-

adói kalandokban és új művészeti tapasztalatokban, amelyek nyomán megírt egy operalibrettót (*Ana, a kiváltott parasztlány*, 1935; a darabot a Teatro Colónban mutatták be, és annyira megosztotta a közönséget, hogy szócsaták és fizikai összecsapások kísérték), tájképsorozatot festett Buenos Aires tartományról, és részt vett az uruguayi dramaturg, Wenceslao Hassel három darabjának színrevitelében.

1940-ben meghal Sebastián Mendiluce, és Edelmirá a háború megakadályozza abban, hogy eredeti szándéka szerint Európába utazzon. Őrült fájdalomában ő írja meg a nekrológot, amely egy kéthasábos oldalon jelenik meg a legfontosabb argentin lapokban. Így írja alá: Edelmira, Mendiluce özvegye. A szöveg minden kétséget kizáróan az asszony zavaros elmeállapotáról tanúskodik. Az argentin szellemi elit nagy része gúnyosan, csipkelődve, megvetéssel reagál rá.

Edelmira újra Azulban, a birtokon talál menedéket, egyetlen társasága kislánya, az elválaszthatatlan Carozzone, valamint az ifjú festő, Atilio Franchetti. Reggelente ír vagy fest. Délután hosszú, magányos sétákat tesz, vagy az olvasásnak szenteli idejét. Olvasmányainak és belsőépítészet iránti nyilvánvaló elhivatottságának gyümölcse legjobb műve, a *Poe szobája* (1944) című könyv, amely számos későbbi avantgárd irányzatot és a *nouveau romant* előlegezi, Mendiluce özvegye számára pedig napfényes helyet biztosít az argentin és spanyol-amerikai irodalomban. A történet a következő: Edelmira elolvassa Edgar Allan Poe *A lakberendezés lélektana* című művét. Lenyűgözi az esszé, Poe-ban rokon lélekre talál, ami a díszítést illeti, aztán részletesen megvitatja a témát Carozzoneval és Atilio Franchettivel. Utóbbi, hűségeseen követve Poe instrukcióit, képet fest: hosszúkás termet, mely mintegy harminc láb hosszú és huszonöt láb széles (egy láb körülbelül huszonnyolc centiméternek felel meg), ajtóval és az ellentétes oldalon elhelyezett két ablakkal. Franchetti pontosan lemásolja a bútorokat, a tapétát és a függönyöket. Edelmira azonban kevésnek találja ezt a pontosságot, és úgy dönt, életnagyságban másolja le Poe szobáját. Ezért aztán a birtok kertjében építet egy szobát a Poe által előírt méretekkel, majd elküldi követeit (antikváriusokat, bútorkészítőket, asztalosokat), hogy kutassák föl az esszében leírt tárgyakat. A vágott, de csak részben elért eredmény a következő:

– Az ablakok tágasak, a földig leérnek, jókora ablakmélyedésekbe helyezték őket.

– Az ablaküvegek kárminvörös színűek.

– A rózsafából faragott keretek vastagabbak a szokásosnál.

– Az ablakmélyedés belsejében tükröződő ezüstszövet található függöny gyanánt, mely az ablak alakját követi, és apró redőkben hullik alá.

– Az ablakmélyedésen kívül gazdag, kárminvörös selyemfüggönyök látszanak csillogó aranyhálóval szegve, a bélés pedig a külső függöny ezüstszöve.

– A függönyök redői egy széles, aranyozott szegélypárkány alól bukkannak elő, amely a fal és a plafon találkozásánál fut körbe a szobában.

– A függönyök széles aranyzsinórral nyílnak-záródnak, amely lazán összefogja a függönnyt, és egyszerű csomóban végződik; nem látszik semmiféle szeg vagy hasonló eszköz.

– A függöny és a függönyszegély színe, vagyis a kárminvörös és az arany, bőségesen visszaköszön mindenütt, és meghatározza a szoba *jelleget*.

– A Szászországban szőtt szőnyeg félhüvelyknyi vastag, és alapszíne szintén kárminvörös, amit egyszerű, vékony aranyzsinór emel ki (épp olyan, mint ami a függönyök slingjén látszik), amely alig emelkedik ki az alapból, és rövid, szabálytalan, egyre-másra összefonódó görbék alkotják.

– A falakat ezüstsziürke árnyalatú, fényes tapéta borítja, rajta apró, kárminvörös, de finomabb árnyalatú arabeszek.

– Megannyi kép. Elsősorban fantázia alapján festett tájképek, például Stanfield tündérek lakta barlangja vagy Chapman melankolikus tava. Három vagy négy mennyei szépségű női arckép is látható, ezek Sully után festett portrék. Az összes kép meleg tónusú, mégis borongós.

– Egyik sem kisméretű. Az aprócska képek *koszos* hangulatot kölcsönöznek egy szobának, s ez okozza oly sok szép, de túlgondolt műalkotás halálát.

– A keretek szélesek, de nem mélyek; gazdagon díszítettek, mégsem komorak vagy túl aprólékosak.

– A festményeket jól rögzítették a falhoz, nem zsinórokon lógnak.

– Nem túl nagy, majdnem kör alakú tükör függ úgy, hogy senki se látsszék benne, aki a helyiségben található bármelyik ülőalkalmatosságon foglal helyet.

– Az ülőalkalmatosság pedig két széles, rózsafa pamlag kárminvörös selyemmel bevonva, aranyvirágokkal, és két kecses szék, szintúgy rózsafából.

– A zongora is ebből a fából készült, nincs huzata, a teteje nyitva.

– Az egyik pamlag közelében nyolcszögű asztal a legszebb, arannyal berakott márványból. Az asztalon nincs semmiféle terítő.

– A helyiség enyhén lekerékített sarkait négy hatalmas, pompás sèvres-i váza foglalja el, melyekben temérdek szép, ragyogó virág pompázik.

– Az egyik fotel közelében magas, karos gyertyatartó, benne régi olajlámpa illatos olajjal. (A fotelban Poe barátja szunnyad, aki az ideális szoba birtokosa.)

– Néhány aranybojtos, kárminvörös selyemzsinóron függő, kecses, aranyozott szegélyű polcon két- vagy háromszáz pompásan kötött könyv sorakozik.

– Mindezekon kívül nincs más bútor, egy Argand-olajlámpát kivéve, amely átlátszó, kárminvörös búrájával vékony aranyláncon csügg a magas, boltozatos mennyezetről, és mindenre derűs, varázslatos fényt áraszt.

Az Argand-lámpát nem volt túl nehéz beszerezni. A függönyöket, a szőnyeget vagy a foteleket sem. A tapétával akadtak gondok, amelyeket Mendiluce özvegye úgy oldott meg, hogy közvetlenül a gyártól rendelte meg, és Franchetti kifejezetten az ő számára tervezte. Stanfield vagy épp Chapman festményeit képtelenség volt fellelni, ám a festő és barátja, Arturo Velasco, egy ifjú, ígéretes művész megfestett néhány vásznat, amelyek végül kielégítették Edelmira vágyait. A rózsafa zongora is felvetett némi problémát, ám hosszú távon mindet sikerült megoldani.

Amikor elkészült a szoba, Edelmira elérkezettnek látta a pillanatot az írásra. A *Poe szobája* első része a munkálatok részletes leírását tartalmazza. A második rész a jó ízlésről és a belsőépítészetéről szóló breviárium, melynek kiindulópontja Poe néhány alapelve. A harmadik rész maga a szoba megépítése Azulban, a birtokhoz tartozó kert egy ligetes részén. A negyedik rész a bútorok felkutatásának részletes leírása. Az ötödik rész ismét a rekonstruált szoba leírása, amely hasonlít, egyszersmind *különbözik* a Poe által leírt szobától, különös tekintettel a fényre,

a kármin színre, néhány bútor származására és állapotára, valamint a festmények minőségére (Edelmira egytől egyig mindet leírja, nem spórol meg olvasója számára egyetlen részletet sem). A hatodik, egyszersmind utolsó, talán a legrövidebb rész Poe barátjának, vagyis az alvó férfinak a portréja. Néhány, talán túlságosan is éles elméjű kritikus a nem sokkal azelőtt elhunyt Sebastián Mendilucét kívánta látni benne.

A mű különösebb visszhang nélkül jelenik meg. Edelmira azonban ezúttal olyan biztos abban, amit írt, hogy a meg nem értettség egy cseppet sem zavarja.

1945-ben és 1946-ban ellenségei szerint elhagyatott tengerpartokat és titkos öblöket látogat kitartóan, itt üdvözlí a Doenitz admirális tengeralattjáró-flottájának maradványairól Argentínába érkező illegális utazókat. Azt is beszélük, hogy az ő pénze áll *Az argentin Negyedik Birodalom* című lap és később az azonos nevű kiadó mögött.

1947-ben megjelenik a *Poe szobája* második, javított és bővített kiadása. Ezúttal Franchetti festményének reprodukcióját is tartalmazza: a képen az ajtó távlatából látható a szoba. Az alvó férfinak csak a fél arcát lehet kivenni. Valóban lehet akár Sebastián Mendiluce, vagy talán csak egy testes ember.

1948-ban, jöllehet nem számolja föl a *Modern Argentinát*, új lapot indít, a *Kreol Irodalom* címűt, amelynek vezetését gyermekeire, Juanra és Luzra bízta. Nem sokkal később Európába utazik, ahonnan csak 1955-ben tér vissza. Hosszú száműzetése okaként az Eva Perónnal szembeni kiengesztelhetetlen ellentétét szokás emlegetni. Számos korabeli fotón azonban együtt szerepel Evita és Edelmira, legyen bár szó kóktélparkról, fogadásokról, születésnapünnepségekről, színházi premierekről vagy sporteseményekről. Evita talán sosem juthatott el a *Poe szobája* tizedik oldaláig, Edelmira pedig bizonyosan nem értett egyet az ország első asszonyának társadalmi háttérével, mégis számos dokumentum és mások által írott levél tanúsítja, hogy ők ketten közös tervekben voltak érdekeltek, például egy nagy, kortárs argentin művészeti múzeum megalapításában (amelyet Edelmira és az ifjú építész, Hugo Bossi tervezett), ahol a művészeknek lakást és teljes ellátást is biztosítanak: ilyesmire egyetlen múzeumkomplexumban sincs példa a világon, az a célja, hogy megkönnyítse a modern festészet fiatal és nem annyira fiatal alkotói számára a munkát – és a hétköznapiakat –, valamint, mintegy mellesleg, megakadályozza, hogy Párizsba vagy New Yorkba emigráljanak. Egy filmforgatókönyvről is beszélnek, amelyet ketten írtak egy ifjú, ártatlan donjuan életéről és viszontagságairól, és amelynek főszerepét Hugo del Carril játssza majd, a kézirat azonban, mint oly sok minden más, elveszett.

Ami bizonyos, hogy Edelmira 1955-ig nem tért vissza Argentínába, akkoriban pedig a Buenos Aires-i irodalom felívelő csillaga már a lánya, Luz Mendiluce volt.

Kevés könyvet publikál eztán Edelmira. *Összes verseinek* első kötete 1962-ben jelenik meg; a második 1979-ben. Egy memoárkötet, *A század, amelyben éltem* (1968), amit hűségese Carozzonéjával együtt írt, egy gyűjtemény rövid elbeszéléseiből, az *Európa templomai és temetői* (1972), amelyből kiragyog csodás józan esze, valamint kiadatlan ifjúkori verseinek gyűjteménye, a *Tűz* (1985) – ez minden műve, ami az utóbbi években megjelent.

A művészetek pártfogójaként és új tehetségek támogatójaként végzett munkája azonban ellenkezőleg, az idő előrehaladtával sem lankad. Megszámlálhatat-

lan kötet dicsekedhetett Mendiluce özvegyének elő- vagy utószavával, hozzájárulásával, ahogyan megszámlálhatatlan első kiadást finanszírozott saját zsebéből. Az elsők között ki kell emelni Julián Rico Anaya *Ódon szívek és ifjú szívek* című regényét, amely 1978-ban Argentínában és külföldön is jelentős vitát szított, vagy épp Carola Leyva *Láthatatlan apácák* című verseskötetét, amelynek szándéka kitenni a pontot annak a terméketlen vitának a végére, amit a *Második szürrealista kiáltvány* óta folytatnak bizonyos argentin körökben a költészetről. Utóbbiak közt lehetetlen nem említeni a *Puerto Argentínó-i kölykök* című munkát, ezt a talán kissé túlzó emlékiratot a Falkland-szigeteki háborúról, amellyel Jorge Esteban Petrovich veterán katona egyszeriben betört az irodalmi közéletbe, valamint a *Dárdák és a szél* című antológiát, amelyben fiatal, jó házból való költők vettek részt, akiknek esztétikai céljai közt szerepelt, hogy ne használjanak kakofóniát, sem disszonáns szavakat vagy hétköznapi otrombaságokat, és amely Juan Mendiluce előszavával váratlan piaci sikerre tett szert.

Edelmira utolsó éveit Azulban, a birtokon, Poe szobájába visszavonultan töltötte: rendszerint szendergett és a múlttól álmodott, vagy a főépület tágas teraszán olvasmányaiba vagy a táj szemlélésébe merült.

Józanságát („dühét”, ahogyan ő mondta) a végsőig megőrizte.

KUTASY MERCÉDESZ fordítása